

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШКАДАИ ОМУЗГОРИИ
ТОҶИКИСТОН ДАР ШАҲРИ ПАНЧАКЕНТ**

**ПАЁМИ ДОНИШКАДА
ТАФАККУРИ ТАЪРИХ
АНВОРИ ИЛМ**

№1,2, 3 - 2024

**ВЕСТНИК ИНСТИТУТА
ПОЗНАНИЕ ИСТОРИИ
СВЕТОЧ НАУКИ**

№1,2, 3 - 2024

**BULLETIN OF THE INSTITUTE
KNOWLEDGE OF HISTORY
LIGHT OF SCIENCE**

№1,2, 3 - 2024

Нашри махсус/Специальное издание/Special edition

Панчакент-2024
[https// Dotpanj.tj](https://Dotpanj.tj)

**ВАЗОРАТИ МАОРИФ ВА ИЛМИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН
ДОНИШКАДАИ ОМУЗГОРИИ
ТОҶИКИСТОН ДАР ШАҲРИ ПАНҶАКЕНТ**

МАВОДИ

**АНҶУМАНИ ИЛМӢ-АМАЛИИ БАЙНАЛМИЛЛАЛИИ “ХОНИШҶОИ VI – УМИ
АРТУЧ” БАҲШИДА БА “МАСОИЛИ МУБРАМИ ИЛМӶОИ ПЕДАГОГӢ,
ИҶТИМОӢ-ГУМАНИТАРӢ ВА ФАНӶОИ ДАҚИҚ ДАР ЗАМОНИ МУОСИР”, 4-6
ИЮЛИ СОЛИ 2024 ДАР ДОНИШКАДАИ ОМУЗГОРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР
ШАҲРИ ПАНҶАКЕНТ**

МАТЕРИАЛЫ

**НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ МЕЖДУНАРОДНОЙ КОНФЕРЕНЦИИ “VI – Е
АРТУЧЕВСКИЕ ЧТЕНИЯ”, ПОСВЯЩЕННОЙ «АКТУАЛЬНЫМ ВОПРОСАМ
ФИЛОЛОГИЧЕСКИХ, СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ И ЕСТЕСТВЕННЫХ
НАУК В СОВРЕМЕННОЕ ВРЕМЯ», 4-6 ИЮЛЯ 2024 ГОДА В ТАДЖИКСКОМ
ПЕДАГОГИЧЕСКОМ ИНСТИТУТЕ В ГОРОДЕ ПЕНДЖИКЕНТ**

MATERIALS

**SCIENTIFIC AND PRACTICAL INTERNATIONAL CONFERENCE “VI - S ARTUCHS
READINGS”, DEDICATED TO “ACTUAL ISSUES OF PHILOLOGICAL, SOCIAL,
HUMANITARIAN AND NATURAL SCIENCES IN MODERN TIMES”, JULY 4-6, 2024
AT THE TAJIK PEDAGOGICAL INSTITUTE IN THE
CITY OF PENJIKENT**

ПАНҶАКЕНТ - 2024

МУАССИС:

Донишкадаи омӯзгории
Тоҷикистон дар ш.Панҷакент

МАВОДИ Анҷумани илмӣ-амалии байналмиллалӣ “Хонишҳои VI – уми Артуҷ” бахшида ба “Масоили мубрами илмҳои педагогӣ, иҷтимоӣ-гуманитарӣ ва фанҳои дақиқ дар замони муосир”, 4-6 июли соли 2024 дар Донишкадаи омӯзгории Тоҷикистон дар шаҳри Панҷакент. Ҷилди I. - 735 с.

МАТЕРИАЛЫ Научно-практической международной конференции “VI – е Артучевские чтения”, посвященной «Актуальным вопросам филологических, социально-гуманитарных и естественных наук в современное время», 4-6 июля 2024 года в Таджикском педагогическом институте в городе Пенджикент. Том I. - 735 с.

MATERIALS Scientific and practical international conference “VI - s Artuchs Readings”, dedicated to “Actual Issues of Philological, Social, Humanitarian and Natural Sciences in modern times”, July 4-6, 2024 at the Tajik Pedagogical Institute in the city of Penjikent. Vol. I. - 735 s.

Баъзе фикр ва хулосаҳои дар маҷалла омада бо нуқтаи назари таҳририят созор наомаданаш мумкин аст. Барои дурустии иқтибос, ҳавола, пайнавиштҳою дараҷаи илмӣ, услуб ва баёни мақолаҳо муаллифҳо масъуланд.

Мнение редколлегии не всегда совпадает с мнением авторов. За достоверность цитат и ссылок, научный уровень, стилистику статей ответственны авторы.

The opinion of the editorial board does not always coincide with the opinion of the authors. The authors are responsible for the reliability of citations and references, the scientific level, and the style of the articles.

Дар вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 10.04.2023 ба қайд гирифта шудааст (№1283/МҚ-97, №284/МҚ-97, №285/МҚ-97)

Сармуҳаррир:

Ансори Муаззамхон, профессор

Мухаррири масъул:

Воҳидов Шодмон, д.и.т., профессор

Котиби масъул:

Шарифова Гулшарӣ, н.и.ф, дотсент

Манзил:

735500, Ҷумҳурии Тоҷикистон, вилояти Суғд, ш.Панҷакент, хиёбони Рӯдакӣ – 106. t-mail: pamir555@inbox.ru

Ҳайати таҳрирӣ/Редакционная коллегия:

Аминов Б. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Аханов Б.Ф. к.п.н. дотсент (Қазоқистон),
Ғаффоров Ш.С. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Ғойибов Б.С. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Джумаев М.И.н.ф.пед., профессор (Ўзбекистон)
Иноятлов С.И. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Исакова М.С. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Бадриддинов С. н.и.т. дотсент (Ўзбекистон)
Қобулов Э.О., д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Қурбонов Ш. Ф. н.и.б.остон. (Тоҷикистон)
Лурье П.Б. д.ф.ф. (Россия)
Мирзаев Н. М. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Мирзоюнус М.М.д.ф.ф., профессор (Тоҷикистон)
Муминов А.Қ. т.ф.д.профессор (Туркия)
Мухамедова Д.Ғ. д.ф.равон.профессор (Ўзбекистон)
Набиев В. д.ф.т., профессор (Тоҷикистон)
Наҷмиддинов Ф.Н. д.ф.и. дотсент (Тоҷикистон)
Наққош И. Нависанда ва шоир (Тоҷикистон)
Нормуродова Г.Б. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Боқӣ Набиҷон, нависанда (Ўзбекистон)
Расулов А.И. д.ф.равон.профессор (Ўзбекистон)
Раҳимов Н. д.ф.т., профессор (Тоҷикистон)
Резван Е. д.ф.т.профессор. (Россия)
Саидов И.М. д.ф.т.профессор (Ўзбекистон)
Сафаев Н.С. д.ф.равон.профессор (Ўзбекистон)
Сафаров Т. Т.ф.н.дотсент (Ўзбекистон)
Турсунов С.Н. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Хайитов Ш.А. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Холиқова Р.Э. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Холиқулов Т. д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Шамсиев Ў.Б. д.ф.равон.профессор (Ўзбекистон)
Шанкар М. (Исроил)
Шодиева Ш. PhD аз фанни таърих. (Ўзбекистон)
Эргашев Б.Э. д.ф.т. профессор (Ўзбекистон)
Эргашев Ж.Ю. PhD аз фанни таърих. (Ўзбекистон)
Эркинов А. С. д.ф.ф., профессор (Ўзбекистон)
Эрназаров Ф.Н.д.ф.т. профессор (Ўзбекистон)
Эшов Б.Дж, д.ф.т., профессор (Ўзбекистон)
Эшонқулов И. н.ф.ф., дотсент (Ўзбекистон)
Шарифзода Мирзоҳамдам, рӯзноманигор, нависанда (Тоҷикистон)

Нашри махсус

Специальный выпуск

Special edition

© ДОТП, “Анвори илм”, соли 2023.

ta'miri uchun iqtisodiy yordam olishni maqsad qilgan edi. Asarda Movarounnahr va Xuroson xalqlarining islomgacha bo'lgan davrda Navro'z bayramini nishonlash tartibi hamda unda foydalanilgan ashyolar va hayvonlar: oltin, uzuk, arpa, qilich, kamon, o'q, sharob, ot, lochin haqida ko'plab etnografik ma'lumotlar beriladi.¹

Temuriylar renesansi davrida Movarounnahr va Xurosonda balki butun Markaziy Osiyoda ijtimoiy-iqtisodiy, madaniy hayot taraqqiy etgan. Mazkur davr tarixchilari, devonxonada ishlovchi muarrixlar mintaqada sodir bo'lgan siyosiy va iqtisodiy voqe'alarni yoritish bilan birgalikda xalqning turmush tarzi, madaniyati, urf-odatlarini va xalq o'yinlarini yorituvchi etnografik ma'lumotlar ham qoldirganlar.

Buyuk sarkarda, shox, tarixchi-etnograf Zahiriddin Muhammad Boburning tarixiy-memuar asari “Boburnoma”da Movarounnahr va Xuroson xalqlarining joylashuvi, urf-odatlarini, turmush tarzi va ularning etnoslararo jarayonlardagi o'rni haqida batafsil ma'lumotlar beriladi. Xususan, Farg'ona vodiysining Marg'ilon, Rishton, Koson, Isfara, Konibodom, Xo'jand, Chodak kabi aksariyat aholisi tojiklardan iborat bo'lgan hududlarining aholisi haqida ham ma'lumotlar keltirilgan. Ulardan aksariyatining aholisini muallif “sortlar” deb nomlagan. Asarda “sortlar” bilan birgalikda “tojik” atamasini ham bir necha o'rinlarda qo'llagan.²

Xulosa qilib aytganda, ilk o'rta asrlarda Markaziy Osiyo davlatlaridagi tojiklarning ijtimoiy va madaniy hayoti xilma-xil va boy bo'lgan. Ushbu davrda tojiklar o'ziga xos ijtimoiy tuzilma va madaniy an'analarni shakllantirib, mintaqaning umumiy tarixiy rivojlanishiga katta hissa qo'shganlar. Yuqorida ko'rsatib o'tilgan barcha manbalar birgina tojiklar emas, balki butun Markaziy Osiyo xalqlarining tarixi, madaniyati, turmush tarzi, urf-odatlarini, marosim va bayramlari haqida bizga qimmatli ma'lumotlarni beradi. Tojiklar va turkiy xalqlar til jihatidan o'zaro farq qilishsada, ushbu xalqlarning o'tmishi, madaniyati, urf-odatlarini bir xil davr va bir xil sharoitda asrlar mobaynida birgalikda shakllangan.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Абу Бакр Муҳаммад Ибн Жаъфар Наршахий. Бухоро тарихи. Тарж.: А.Расулов, Масъул муҳаррир: А.Уринбоев. – Тошкент: Ўзбекистон ССР “Фан” нашриёти, 1996. – 108 б.
2. Абулқосим Фирдавсий. Шохнома. (Танланган дostonлар) – Тошкент: Фафур Гулом номидаги адабиёт ва санъат нашриёти. 1984. – 677 б.
3. Абу Райхон Беруний. Қадимги халклардан қолган ёдгорликлар. –Тошкент: Фан. 1968. – 488 б.
4. Низомулмулк. Сиёсатнома (Сияр ул-мулк). Тарж.: Шодмон Воҳид, А. Эркинов. – Тошкент: Янги аср авлоди, 2008. – 240 б.
5. Юсуф Хос Ҳожиб. Қутадғу билиг. – Тошкент: Фан. 1971. – 964 б.
6. Махмуд Қошғарий. Девону луғотит турк. – Тошкент: Фан, 1967. – 550 б.
7. Умар Хайём. Наврӯзнама. Тарж.: Урфон Отажонов. –Тошкент: Мехнат, 1990. – 79 б.
8. Бобур З.М. Бобурнома. – Тошкент: Ўқитувчи. 2008. – 288 б.

Бекова Назора Жӯраевна,
доктори илмҳои филологи, профессор(ЎЗБЕКИСТОН, БУХОРО)

¹ Умар Хайём. Наврӯзнама. Тарж.: Урфон Отажонов. – Тошкент: Мехнат, 1990. – 79.

² Бобур З.М. Бобурнома. – Тошкент: Ўқитувчи. 2008. – 288 б.

Фуида Топрак

Анқара Йилдирим Боязид университети профессори (Туркия, Анқара)

Бахриддинова Дилнура

БухДУ талабаси (ЎЗБЕКИСТОН, БУХОРО)

ДЕВОНИ ФОНӢ: ПАЖӢҲИШ, ТАФСИР, НАШР ВА ТАРЧУМА

Аннотация: Хизмати бузурги Алишер Навой дар таърихи адабиёт ин ба вучуд овардан ва инкишоф додани анъанаи зуллисонайнӣ мебошад. Бешубҳа дар эҷодиёти Алишер Навой “Девони Фонӣ”, ки бо номи “Майдони балоғат” машхур аст, мавқеи ба худ хос дорад. Доир ба ин асар аз ҷониби тазкиранависон ва мутафаккирони асри XV Ҷомӣ, Давлатшоҳи Сампрандӣ ва хондамир баҳои баланд дода шудааст. Аммо ин девон то имрӯз аз ҷониби адабиётшиносони дохилаву хориҷа ба таври бояду шояд таҳлилу баррасӣ нагардидааст. Мақолаи мазкур ба омӯзиши нашр, тарҷума, таҳлилу баррасии “Девони Фонӣ” бахшида шуда, хизматҳои Фитрат, Айнӣ, Е.Э.Бертелс, Ҳомиди Сулаймон ва дигарон бобати масъалаи мазкур нишон дода шудааст.

Вожаҳои калидӣ: “Девони Фонӣ”, зуллисонайнӣ, адабиёти форсу тоҷик, нусхаи мукамал, матни интиқодӣ, татаббуъ, назира

Бешубҳа, яке аз бузургтарин хизматҳои Алишер Навой дар таърихи адабиёти форсу тоҷик ташаккули анъанаи зуллисонайнӣ мебошад. Намунаи беҳтарини ин анъана “Девони Фонӣ”-и ӯ ба ҳисоб меравад. Ин девон маҷмӯи ашъори тоҷикии дар давоми умри худ эҷод намудани шоир мебошад. Доир ба ин асар аз ҷониби тазкиранависон ва мутафаккирони асри XV Ҷомӣ, Давлатшоҳи Сампрандӣ ва хондамир баҳои баланд дода шудааст. Сабаби дертар ба вучуд омадани тадқиқоти нисбатан мукамал аз ҷониби навоишиносон дар бораи «Девони Фонӣ»-ро дар мавҷуд набудани ин девон дар китобхонаҳо ва дастхатҳои кишвар шарҳ медиҳанд. Дуруст аст, ки дар мақолаҳо ва китобҳо оид ба ҳаёт ва эҷодиёти шоири бузург ва маҷмӯаи «Девони Фонӣ» ёдовар шудаанд. Аммо таҳлили ин мерос дар асоси илмӣ ҳеле дертар оғоз ёфт. Таваҷҷӯҳ ба осори форсӣ-тоҷикии Навой аз солҳои 20-уми асри XX оғоз шудааст.

Садриддин Айнӣ соли 20-уми асри XX дар китоби «Намунаи адабиёти тоҷик», ки соли 1926 дар Маскав ба таъъ расида буд, Алишер Навоиро ба рӯйхати классикони адабиёти форсу тоҷик шомил карда, аз ашъори «Тухфат ул-афкор»-и ӯ 18 байтро ворид кардааст. Садриддин Айнӣ аз авоҳири солҳои 1930 ба муносибати 500-умин солгарди зодрӯзи шоири бузург ба мероси форсии ӯ таваҷҷӯҳи ҷиддӣ пайдо кард. Вай аввалин шуда се нусхаи дастнависи Пажӯҳишгоҳи шарқшиносии ба номи Абӯрайҳони Берунии Академияи илмҳои Ўзбекистонро, ки асосан аз ашъори шоир Муҳаммад Муҳсин Фонӣ Кашмирӣ иборат аст, мавриди санҷиш қарор дод. Солҳои 40-60-уми асри гузашта дар омӯзиши ҷиддии ин мавзӯ давраи ҳеле пурмаҳсул мебошад. Хизматҳои Садриддин Айнӣ дар омӯзиши илмии мероси маънавии шоир ба забони форсӣ-тоҷикӣ шоёни таъриф аст.

Садриддин Айнӣ душвориҳои таълифи ашъори Навоиро ба форсӣ-тоҷикӣ қайд намуда, «...Ин асар шояд камбудӣ ва хатоҳои зиёд дошта бошад. Нусхаи мукамали девони Фонӣ-Навоиро ёфтани ояндаи мост, — гуфт ӯ. Ба далели он ки ин девон нусхаи аслиро нагирифтааст, бештари онҳое, ки онро ашъори Фонӣ-Навой тахмин мезаданд (масалан, аз 97 ғазал 91-тоаш) ашъори фониёни дигар будааст. Дар он солҳо устод Айнӣ аз сабаби ба фондҳои китобҳои хориҷӣ дастрас набудани ба фондҳои кишвари мо маҳдуд мешуд. Садриддин Айнӣ дар тамоми пажӯҳишҳои худ бо ифтихор қайд мекунад, ки Навой дар рушди адабиёту фарҳанги тоҷик нақши бузург дошта, ба шарофати Навой бо ғамхории ӯ дахҳо осори адабӣ ва илмӣ ба забони форсӣ-тоҷикӣ ба вучуд омада,

олимони зиёде ба камол расидаанд. Дар асоси далелҳои таърихӣ, махсусан, мақолаи ӯ «Алишер Навоӣ ва адабиёти тоҷик» мисоли равшан аст. Устод бо ҳамин роҳ решаҳои амиқи дӯстии халқҳои ўзбеку тоҷикро бори дигар намоиш медиҳад. Ба хизматҳои Айни баҳо дода, проф. Х. Сулаймон менависад: «...Айни бо вучуди он ки нусхаи аслии «Девони Фони» дар даст нест, чанд сол дар ҷустуҷӯи ашъори форсии Навоӣ дар бисёре аз манобеъи дастхатҳо, муқоисаи дахҳо нусхаро ба маънои асли ва услуби муқоиса намуда, хеле ҷиддӣ кор кардааст. Садриддин Айни аввалин муҳаққиқи ашъори форсии Алишер Навоӣ буд.

Фитрат яке аз аввалин донишмандоне буд, ки мероси форсии Алишер Навоиро меомӯзад ва дар ин самт пажӯҳишҳои назаррасе кардааст. Мақолаи ӯ бо номи «Шеърҳои форсии Навоӣ дар девони форсии ӯ» дар соли 1925 дар бораи Бобур Мирзо, «амиқтарин мутафаккир дар олами адабиёт ва санъат» буд. Фитрат дар мероси форсии Навоӣ аз таърихи тазкирашиносии асри 15 оғоҳии амиқ дорад, Давлатшоҳи Самарқанд («Тазкират уш-шуаро»), Абдурахмони Ҷомӣ («Нафоҳат ул-унс»), Сомирзо («Тухфаи Сомӣ»), Ризо Қулихони Ҳидоят («Маҷма ул-фусаҳо»). Бар асоси андешаи муфассирони форсӣ чун Ҳусайни Вози Кошифӣ («Тафсири Форсӣ») ва сабабҳои осори мубораки шоирро ба форсӣ тавассути маълумот дар «Муҳокамат ул-луғатайн».

Шарқшинос Е.Э.Бертелс дар монографияи худ оид ба Навоӣ дар бораи осори шоир ба забони форсӣ-тоҷикӣ сухан ронда, эътироф мекунад, ки мутаассифона девони форсии ӯ дар китобхонаҳои кишвари мо нест. Пажӯҳиш ва пажӯҳишҳои чандинсолаи Ҳомиди Сулаймон ба пиндоштҳо, пиндоштҳо ва иштибоҳҳои муҳталиф дар мавриди осори форсии Навоӣ нуқта гузоштааст. Тафтиши Ҳомид Сулаймон маълум кард, ки дар маҷмӯаи китобҳои кишвар нусхаи «Девони Фони»-и Навоӣ вучуд надорад ва тахмине, ки тақрибан нисфи ашъори «Девони Фони»-и маҷмӯаҳои Тошканд ба Навоӣ тааллуқ дорад, беасос аст.

Бояд гуфт, ки ҳанӯз то таҳқиқоти Ҳомиди Сулаймон дар бораи баъзе нусхаҳои «Девони Фони» дар хориҷа нигоҳ дошта мешуданд. Дар феҳристи дастхатҳои шарқӣ, ки дар Китобхонаи миллии Париж маҳфуз аст, ки соли 1900 аз ҷониби олими фаронсавӣ Э.Блоше тартиб дода шудааст, дар бораи ду нусхаи дастнависи «Девони Фони» дар ин китобхона маълумот додааст. Аммо дар давоми 60 сол дар болои ин дастхат коре карда нашудааст. Нусхаи Девони Фони, ки дар китобхонаи Донишгоҳи Истанбул маҳфуз аст, мавриди омӯзиш қарор нагирифтааст. Дар ин бора А.Мирзоев низ маълумоти муфассал дод.

Ҳамчун ҷузъи ҷудонашавандаи навоишиносӣ дар солҳои охир доираи тадқиқот оид ба «Девони Фони» васеъ гардид. Солҳои 60-уми асри гузашта нашри ин маҷмӯа дар Тошканду Техрон дар ихтиёри хонандагон қарор дошт.

Ҳомид Сулаймон дастхатҳои Девони Фониро бодикқат аз назар гузаронида, ба хулосае омад, ки нусхаи Техронӣ нисбат ба нусхаҳои Париж ва туркӣ нуқсонтар аст. Тадқиқот пайдоиши девони форсӣ-тоҷикии Алишери Навоиро ошкор намуда, ҳаҷми комили онро барқарор кард. Ба гуфтаи Н.М.Маллаев, Ҳ.Сулаймон нусхаҳои аслии «Девони Фони»-и Навоиро ба даст оварда, феҳристорҳо бо забонҳои хориҷӣ аз назар гузаронида, панҷ нусхаи дастнависи «Девони Фони»-и Навоиро, ки дар китобхонаҳои Париж, Туркия ва Техрон нигоҳ дошта мешаванд, бодикқат муқоиса кардааст, ки ҳамаашон гуногун буданд. Нусхаҳои ҳамон девонро муайян намуда, фарқи асосӣ дар ҳаҷми онҳост ва қарор дод, ки он мукамалтарин нусхаи Париж аст.

Дар маҷмӯъ, мо дар бораи «Девони Фони» А.Мирзоев, Р.Ҳодизода, А.Ҳайитметов, Б.Валихоҷаев, Э.Шодиёв, Ш.Шомухамедов, Э.Рустамов, Ё.Исҳоқов, А.Шомухамедов, Р. Воҳидов, С.Эркинов, А.Абдуллоев, Э.Очилов, С.Сотиболдиева, О.Давлатов, Д.Юсупова, ки дар осори илмии адабиётшиносон мушоҳида мешавад.

Дар шуъбаи нашриёти «Девони Фонӣ» дар навоишиносӣ як қатор қорҳо ба ҳо оварда шудаанд. Солҳои 60-уми асри ХХ ин маҷмӯа дар Техрон (1963) ва Тошканд (1965) нашр шудааст. Ҳамчунин дар солҳои 90-уми қарни гузашта як интиҳоби мухтасар дар Тоҷикистон (Душанбе, 1993) ба қазовати донишҷӯён дар алифбои арабӣ ишора шуда буд. Нахустин наشري «Девони Фонӣ» соли 1963 дар Техрон аз ҷониби донишманди эронӣ Рукниддин Ҳумоюнфаррух, соли 1965 дар Тошканд аз ҷониби донишманди маъруфи ўзбек, доктори илмҳои филологӣ, профессор Ҳомиди Сулаймон таҳия шудааст.

Фафур Ғулум, Шоислом Шомухаммадов, Чустӣ, Абдуқодир Ҳайитметов, Ҷамол Камол, Носир Муҳаммад, Саид Ғанӣ, Олимҷон Бӯриев, Эргаш Очилов, Абдуҳамид Пардаев барин мутарҷимон аз осори форсии шоир намунаҳоро тарҷума кардаанд. Аммо то ҳол мо тарҷумаи мукаммали шоиронаи ин мероси бузургро надорем. Эргаш Очилов дар мақолаи худ «Тарҷумаҳои ўзбекии Девони Фонӣ» ба хизмати мутарҷимони номбурда баҳои ҳолисона додааст. Ў фикрашро дар асоси мисолҳо баён мекунад.

Ғ.Ғулум аввалин шуда ба тарҷумаи шеърӣ «Девони Фонӣ» ворид шуда, бо тарҷумаи ду ғазал бо як вазн ба асл мувофиқи шакл ва мазмун тарҷумае офаридааст.

Шомухаммадов шеъри Фонӣ, «Тухфат ул-афкор» ва 9 китъаю 10 рубоиро дар вазни ангушт тарҷума кардааст. Ҳабибулло Саид Ғанӣ аз Девони Фонӣ 25 ғазалро тарҷума карда, вазн ва ҳатто тартиби қофияи дохилиро нигоҳ дошта, онҳоро ҳамчун китоби алоҳида нашр кардааст.

Тавре Эргаш Очилов қайд кард, ҷиддитарин қадаро дар тарҷумаи «Девони Фонӣ» Шоири халқии Ўзбекистон, мутарҷими барҷаста Ҷамол Камол гузоштааст. Ў аз мероси форсии Алишери Навоӣ 200 ғазал ва 10 байтро дар вазни суннатӣ - арӯзи ҷилосӣ тарҷума ва ҳамчун китоби алоҳида нашр кардааст. Девони Фонӣ яке аз объектҳои асосии тадқиқот дар омӯзиши мероси Навоӣ мебошад. Дар бобати тайёр кардани матни илмӣ-танқидии Девон ва наشري академии он низ қори ҷиддӣ бурда мешавад.

Адабиётҳо:

1. Айний С. Алишер Навоӣ. Душанбе. Нашриёти Давлати Тоҷикистон, 1948. С. 233.
2. Абдуллаев В., Валихўжаев Б., Шуқуров Ш.. Навоӣшуносликнинг муҳим ютуғи // Шарқ юлдузи, 1966, 9-сон.
3. Бертельс Е.Э. Навоӣ. Опыт творческой биографии. М.-Л., 1948. С. 108.
4. Маллаев Н. Алишер Навоӣнинг форс-тоҷик тилидаги шеърятига доир // Адабий мерос. 1-сон. Тошкент, 1968.
5. Абдуғани Мирзоев. Жашни мадри бузург // Садои Шарқ, №8, 1966. С.109.
6. Сулаймон Ҳ. Алишер Навоӣнинг форс тилидаги поэтик мероси тадқиқотидан // “Ўзбек тили ва адабиёти”, 5-сон, 1965.
7. Сулейман Хамид. Текстологическое исследование лирики Алишера Навои. АҚД. Ташкент, 1961. С. 38.
8. Абдурауф Фитрат. Танланган асарлар. II жилд. Илмий асарлар. Тошкент “Маънавият”, 2000. –Б.205
9. Мир Алишер Навоӣ. Фонӣ гулшани (Ғазаллар ва қасидалар). Тошкент, 2011.- Б.364. 1. Қуръони қарим (тарҷима ва изоҳлар муаллифи Алоуддин Мансур). –Т.: Чўлпон, 1992.
10. Bekzoda N., Rakhmatova M. IN ALISHER NAVOI'S ODES, THE INTERPRETATION OF THE CONNECTION OF THE SEASONS WITH THE NINE STARS AND CONSTELLATIONS //European Journal of Interdisciplinary Research and Development. – 2023. – Т. 15. – С. 400-404.
11. Bekova N. Alisher Navoiy adabiy tadqiqida faxriy hirotiy" radoyif ul-ash'or" asarining o'rni //Alisher Navoi'i and 21 st century. – 2024. – Т. 1. – №. 1.

12. Bekova N., Sayliyeva M. The interpretation of praise in the east literature //Научная дискуссия: вопросы филологии, искусствоведения и культурологии. – 2015. – №. 12. – С. 147-151.

13. Jurayevna B. N. Potential of language and artistic art //POLISH SCIENCE JOURNAL. – 2019. – С. 63.

14. Jurayevna B. N., Nuriddinova X. N. Alisher Navoi's Interpretation Of Asmai Husna In Bilingual Poetry //Journal of Positive School Psychology. – 2022. – С. 216-222.

15. Bekova N. THE ANALYSIS OF MUKHTARA GAZALS OF NAVOI //ЦЕНТР НАУЧНЫХ ПУБЛИКАЦИЙ (buxdu.uz). – 2022. – Т. 14. – №. 14.

16. Juraevna B. N., Khudoyorova N. Mukhtara-an example of discovery and invention (on the example of Foni's poems) //European Journal of Molecular and Clinical Medicine. – 2021. – Т. 8. – №. 1. – С. 1463-1469.

17. Jurayevna B. N. A WORTHY RESPONSE TO HAFIZ'S GHAZAL //SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY. – С. 227.

18. Jorayevna B. N., Nigora K. Autonomous Ghazals Of Alisher Navoi //JournalNX. – Т. 7. – №. 02. – С. 1-2.

Бекова Назора,

Бухоро давлат университети профессори (Ўзбекистон, Бухоро)

Ҳаёт Латипов, Бухоро давлат университети доценти (Ўзбекистон, Бухоро)

Зарина Сайлиева, Бухоро давлат университети доценти (Ўзбекистон, Бухоро)

bekova.nazora@mail.ru

Telefon va telegram raqami: +99 891 448 71 42

“ГУЛШАНИ РОЗ” ҲАМДА “ЛИСОН УТ-ТАЙР” АСАРЛАРИДА СЎФИЙЛИК ВА ИРФОН ТАЛҚИНИ

Аннотация: ушбу мақола “Гулшани роз” ҳамда “Лисон ут-тайр” асарларида илгари сурилган изфоний ғоялар талқини ва уларда қўлланган ғайри исломий сўзларнинг истилоҳий моҳияти ҳамда Маҳмуд Шабустарий ва Алишер Навоий асарларининг муштарак жиҳатлари тадқиқига бағишланган.

Калит сўзлар: ирфон, маърифат, шариат, тариқат, ҳақиқат, сидқу садоқат, шижоат, иффат, адолат, зуннор боғламок, риё, бут, бутпараст, тарсо, тарсобача, куфр, гумроҳ, огоҳ, ориф, зулф, юз, хат, хол.

Маҳмуд Шабустарий – мусулмон халқлари маънавий олами юксалишида муносиб ҳисса қўшган Форс-тожик адабиётининг етук шоири. Хайёмпурнинг “Фарҳанги суҳанварон” номли китобида кайд этилишича, йигирмадан ортиқ илмий ва адабий манбаларда Шабустарийнинг ҳаёти ва ижодига оид маълумотлар баён этилган¹.

Маҳмуднинг ёшлигиданок шеър, адабиёт, айниқса, тасаввуфга меҳри ва иштиёқи жуда баланд бўлган. У бошланғич маълумотни туғилган маскани Шабустарда олган. Кейинчалик,

¹Бу ҳақда қаранг: Маҳмуд Шабустарий. Гулшани роз. – Тоҳрон: 1952. – Б. 7; Латипов Ҳ. Маҳмуд Шабустарий ва унинг “Гулшани роз” асари ҳақида // Ўзбек тили ва адабиёти. 2011. №4, – Б. 57-60; Шабустарий М. Гулшани роз. – Тошкент: Тамадун, 2013. – Б. 4-5